

COLLOQUIA RUSSICA

Series I, vol. 9

Rus' and Poland (10th–14th centuries)

Publication from the 9th
International Scientific Conference,
Przemyśl, 5th–8th December, 2018

Edited by
Vitaliy Nagirnyy
and Tomasz Pudłocki

Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”
Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu

Kraków 2019

Editorial board:

Igor Danilevskyy (Moscow), Đura Hardi (Novi Sad),
Ptryk Kuc (Krakow), Aleksey Martyniuk (Minsk),
Adam Mesiarkin (Bratislava), Norbert Mika (Warsaw),
Vitaliy Nagirnyy (Krakow) – editor, Tomasz Pudłocki (Krakow) – editor,
Myroslav Voloshchuk (Ivano-Frankivsk)

Reviewers:

Leontiy Voytovych (Lviv), Mariusz Bartnicki (Lublin)

Revision, translation and stenographic recording:
Magdalena Frączek, Halyna Poslavska, Yanina Ryier,
Arkadiusz Siwko, Andriy Stasiuk

Desktop publishing:

Inter Line SC, Piotr Hrehorowicz, Małgorzata Punzet

On cover:

front page:

The obverse of the medieval encolpion from Andrzej Koperski's excavations in Przemyśl,
photo by Magdalena Kośmider-Krzemińska

last page:

map „Rus' and Poland in the end of the 10th – the first half of the 11th c.”,
by Stsiapan Tsemuschau

Editorial board might not share contributors views and their opinions
are not to be identified with Editorial board's outlook.

Copying and reprinting without written permission
from the Editorial board is forbidden

©Copyright by the Jagiellonian University

©Copyright by Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”

©Copyright by Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu
Krakow 2019

ISSN 2353-219X

ISBN 978-83-61329-25-1

ISBN 978-83-66304-19-2

Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”
z siedzibą w Instytucie Historii UJ
ul. Gołębia 13, 31-007 Kraków
www.iagellonica.com.pl

Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu
ul. Kościuszki 7, 37-700 Przemyśl
www.tpn.przemysl.pl
tpntpn@wp.pl

COLLOQUIA RUSSICA

Seria I, tom 9

Ruś a Polska (X–XIV wiek)

Materiały IX Międzynarodowej
Konferencji Naukowej
Przemyśl, 5–8 grudnia 2018 r.

Redaktorzy
Vitaliy Nagirnyy
i Tomasz Pudłocki

Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”
Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu

Kraków 2019

Contents

Preface	11
Przedmowa	14
The list of the participants of the conference	17

CHAPTER I: STUDIES

Andrzej Koperski, <i>Pograniczny charakter obrządku pogrzebowego na przykładzie wczesnochrześcijańskich nekropolii odkrytych w Przemysłu</i>	21
--	----

Степан Темушев, <i>Территориальные трансформации на русско-польском пограничье в конце X – первой половине XI века</i>	41
--	----

Artem Papakin, <i>Importy czy łupy z Rusi? Problem pochodzenia „wielkopolskich” hełmów X – początku XI wieku</i>	55
--	----

Simon Malmenvall, <i>The Image of the „Polish Factor” in the Sources on Boris and Gleb</i>	69
--	----

Marek Mika, <i>„...в пустыню между Лахты и Чехы...”, czyli gdzie zmarł wielki książę kijowski Światopełk Włodzimierzowicz?</i>	81
--	----

Aleksandr Musin, <i>Polska Piastów i Ruś Rurykowiczów: nieuniknioność niemożliwych porównań (niektóre uwagi do badań komparatystycznych nad średniowieczną Europą Środkowo-Wschodnią)</i>	95
---	----

Arkadiusz Siwko, <i>Pomiędzy Dnieprem, Prypecią i Wisłą: księstwo turowskie na międzynarodowych szlakach handlowych</i>	123
---	-----

Marius Ščavinskas, <i>Балтские воины в контексте отношений Руси и Польши в XI–XII вв.</i>	135
---	-----

Игорь Данилевский, <i>Образ поляков в древнерусской домонгольской литературе</i>	157
--	-----

- Дмитрий Добровольский, *Христиане или латинники: религиозный аспект восприятия поляков русскими книжниками XI–XIII вв.*..... 169
- Мария Лавренченко, *Титулы и эпитеты правителей в русских летописях и польских хрониках XI–XIII вв.* 183
- Vitaliy Nagirnyu, *Antroponimizacja etnonimu „Ляхи” na Rusi w XI–XIII w.* 197
- Василий Матвеев, *Керамические мозаики в декоре полов храмов Руси и Польши в XI–XIII вв. Вопрос о взаимном влиянии*..... 207
- Aleksandra Sulikowska-Bełczowska, *Wspólna tradycja. Kult Bogurodzicy i ikonografia maryjna na Rusi i w Polsce między X a XIV wiekiem – zarys problemu*..... 221
- Алексей Мартынюк, *Русь и Польша на Эбсторфской карте XIII века: к вопросу о механизме ментальной картографии Средневековья*..... 233
- Филипп Подберёзкин, *Христианские князья и духовные ордена: общее и различное во взаимоотношениях полоцкого князя Владимира и мазовецкого князя Конрада с пилигримами в Ливонии и Пруссии (первая половина XIII века)*..... 243
- Олександр Головка, *Мазовецьке князівство в політиці волинських князів Данила і Василька Романовичів (40-ві – перша половина 50-х рр. XIII ст.)*..... 255
- Діана Бугай, *„И башеть Ворота прошли”: про битву руських та польських військ 1266 р.*..... 269
- Ілля Паршин, *Вплив мору та голоду на перебіг русько-польських конфліктів XII–XIV століть* 279
- Андрій Федорук, *Чому руські й польські війська не брали участі в битві під Мюльдорфом 1322 р.?*..... 287
- Тимур Горбач, *Чи галицько-волинське рицарство брало участь у польсько-орденській війні 1327–1332 рр.?* 307
- Янина Риер, *Образ Гедимина в польських и немецких хрониках и белорусско-литовском летописании* 317
- Marcin A. Klemenski, *Przywilej Kazimierza Wielkiego o wolnym handlu z Rusią dla Świdnicy z 1345 r.*..... 329

Андрій Стасюк, <i>Францисканці в контексті руської політики Казимира III</i>	337
Ігор Скочиляс, <i>Рецепція латинського „jus patronatus” у руських землях Королівства Польського (нові тези до старої історіографічної дискусії)</i>	345

CHAPTER II: DEBATES

Debate I. <i>Ruthenians in Poland and Poles in Rus’ in 11th–13th centuries</i>	359
--	-----

CHAPTER III: LITERATURE REVIEW

Алексей Толочко, <i>Очерки начальной руси</i> , лит. ред. С. Гайдук, Київ–Санкт-Петербург: Лаурус, 2015, 336 с. [Aleksiej Tołoczko, <i>Szkice początkowej rusi</i> , red. lit. S. Gajduk, Kijów–Sankt-Petersburg: Larus, 2015, 336 s.] – Sylwia Marszałek	375
---	-----

Przemysław Urbańczyk, <i>Co się stało w 1018 roku?</i> , Poznań: Zysk i S-ka 2018, 160 s. [Пшемислав Урбаньчик, <i>Що сталося в 1018 році?</i> , Познань: Zysk i S-ka 2018, 160 с.] – Артем Папакін.....	376
--	-----

<i>Polska, Ruś i Węgry: X–XIV wiek</i> , red. D. Dąbrowski, A. Jusupović, T. Maresz, Kraków 2018, 325 s. (Seria: <i>Monografie Pracowni badań nad dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy</i> , t. 5) [Польща, Русь і Угорщина: X–XIV ст., ред. Д. Домбровський, А. Юсупович, Т. Мареш, Краків 2018, 325 с. (Серія: <i>Монографії Центру досліджень історії Русі Університету Казимира Великого у Бидгощі</i> , т. 5)] – Віталій Нагірний.....	378
---	-----

Вадим Аристов, <i>Алексей Шахматов и раннее летописание. Метод, схема, традиция</i> , Киев: Laurus, 2018, 316 с. [Вадим Аристов, <i>Олексій Шахматов і раннє руське літописання. Метод, схема, традиція</i> , Київ: Laurus, 2018, 316 с.] – Віталій Нагірний.....	379
---	-----

И(горь) Н. Данилевский, <i>Историческая текстология: учебное пособие</i> , Москва: Издательский дом высшей школы экономики, 2018, 557 с. [I(gor) N. Danilewskij, <i>Tekstologia historyczna: przewodnik naukowy</i> , Moskwa: Dom Wydawniczy Wyższej Szkoły Ekonomicznej, 2018, 557 s.] – Norbert Mika	381
--	-----

<i>Середньовічна Русь: проблеми термінології</i> , за ред. Мирослава Волощука і Віталія Нагірного, Івано-Франківськ–Краків 2018, 355 с. (Серія: <i>Colloquia Russica. Series II</i> , vol. 4) – Константин Ерусалимский.....	384
--	-----

Radosław Liwoch, *Zabytki z wykopalisk Teodora Nieczuja-Ziemieckiego w latopisowym Pleśnisku (Podhorce na Ukrainie)*, Kraków 2018, 168 s. [Радослав Лівох, *Пам'ятки із розкопок Теодора Нечуя-Земєнцького у літописному Пліснеську (Підгірці в Україні)*, Краків 2018, 168 с.] – Андрій Стасюк 390

Олександр Головка, *Князь Мстислав Мстиславич „Удатний” і його доба, Кам'янець-Подільський: Аксіома*, 2017, 272 с. [Oleksandr Hołowko, *Książę Mściśław Mściślawicz „Udatny” i jego doba*, Kamieniec Podolski: Aksioma 2017, 272 s.] – Michał Michalski 392

Тимур Горбач, *Inter pacem et bellum: Польща і Німецький орден у XIII – на початку XV ст.*, відп. ред. М. О. Рудь, Київ: НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2017, 200 с. – Андрій Федорук 395

Леонтій Войтович, Юрій Овсінський, *Історія війн і військового мистецтва: в 3-х т., т. 1: Від зачатків військової організації до професійних найманих армій (бл. 3060 р. до Христа – початок XVI ст.)*, вступ Л. Войтовича, В. Голубка, В. Грицюка та ін., Харків: Фоліо, 2017, 894 с., іл. [Leontij Wojtowycz, Jurij Owsiniński, *Historia wojen i wojskowego rzemiosła: w 3 t., t. 1: Od początków organizacji wojskowej do profesjonalnych armii najemnych (ok. 3060 p.n.e. – początek XVI w.)*, wstęp L. Wojtowycza, W. Hołubka, W. Hruciuca i in., Charków: Folio, 2017, 894 s., il.] – Michał Beczek 396

„Вертоград многоцветный”. *Сборник к 80-летию Бориса Николаевича Флори*, отв. ред. А. Турилов, Москва: Индрик, 2018, 528 с., ил. [„Ogród wielu kwiatów”. *Księga jubileuszowa dedykowana 80-leciu Borysa Nikolajewicza Florii*, red. A. Turilow, Moskwa: Indrik, 2018, 528 s., il.] – Sylwia Marszałek 400

Древнейшие государства Восточной Европы. 2016 год: Памяти Г. В. Глазыриной, отв. ред. тома Т. В. Гимон, Т. Н. Джаксон, Е. А. Мельникова, А. С. Щавелев, Москва: Русский фонд содействия образованию и науке, 2018, 432 с., ил. – Янина Риер 402

Восточная Европа в древности и средневековье. XXX Юбилейные Чтения памяти члена-корреспондента АН СССР Владимира Терентьевича Пашуто. Москва 17–20 апреля 2018 г. Материалы конференции, Москва: Институт всеобщей истории РАН, 2018, 398 с. [Europa Wschodnia w starożytności i średniowieczu. XXX Odczyty jubileuszowe pamięci członka-korespondenta AN ZSSR Władimira Terentjewicza Paszuto. Moskwa 17–20 kwietnia 2018 r. Materiały konferencji, Moskwa: Instytut Historii Powszechnej RAN, 2018, 398 s.] – Yanina Ryier 406

„Візантійщина”. Візантійський цивілізаційний спадок у Центрально-Східній Європі, за ред. А. Домановського, О. Файди, укл. М. Домановська, Харків: Майдан, 2018, 332 с. [„Vizantiishchyna”. Byzantine civilization legacy in Central and Eastern Europe, ed. by A. Domanovsky, O. Fayda, M. Domanovska, Kharkiv: Maidan, 2018, 332 p.] – *Oleg Lugovyi*..... 409

Галич: збірник наукових праць, вип. 3, за ред. М. Волощука, Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2018, 296 с., іл. [*Halicz: zbiór studiów*, t. 3, pod red. M. Wołoszczuka, Iwano-Frankiwnsk: Lilea NV, 2018, 296 s., il.] – *Vitaliy Nagirnyu*..... 412

Княжа доба: історія і культура, відп. ред. В. Александрович, вип. 10: *Святий Володимир Великий 1015–2015*, Львів: Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2016, 328 с. [*Kniaża doba: historia i kultura*, red. W. Aleksandrowych, t. 10: *Święty Włodzimierz Wielki 1015–2015*, Lwów: Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Ukrainoznawstwa im. I. Krypiakiewycza, 2016, 328 s.] – *Kinga Trzcńska*..... 413

Княжа доба: історія і культура, відп. ред. В. Александрович, вип. 11: *Княжий Львів 1256–2016*, Львів: Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2017, 256 с. [*Kniaża doba: historia i kultura*, red. W. Aleksandrowych, t. 11: *Książęcy Lwów 1256–2016*, Lwów: Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Ukrainoznawstwa im. I. Krypiakiewycza, 2017, 256 s.] – *Kinga Trzcńska* 414

Ruthenica. Щорічник середньовічної історії та археології Східної Європи, т. 14, Київ: Інститут історії України НАН України, 2017, 280 с., іл. [*Ruthenica. Rocznik średniowiecznej historii i archeologii Europy Wschodniej*, t. 14, Kijów: Instytut historii Ukrainy NAN Ukrainy, 2017, 280 s., il.] – *Michał Beczek*..... 415

Локальна історія, за ред. Віталія Ляски, вип. 1, Львів 2018, 96 с.; вип. 2, Львів 2018, 96 с.; вип. 3, Львів 2018, 96 с. – *Мирослав Волощук* 415

Алманах „Българска украинистика”, брой 1–6, София, 2012–2016. – *Галина Пославська*..... 417

Студентські Історичні Зошити, т. 10, Івано-Франківськ 2018, 118 с., іл. [*Studenckie Zeszyty Historyczne*, t. 10, Iwano-Frankiwnsk 2018, 118 s., il.] – *Magdalena Frączek* 421

Information about authors 423

CHAPTER II: DEBATES

Debate I.
Ruthenians in Poland and Poles in Rus' in the 11th–13th centuries

The round table discussion with
Hieronim Grala and
Myroslav Voloshchuk

*

Stenographic record of the discussion

Moderator: Norbert Mika

Norbert Mika: Serdecznie Państwa witam! Tematem dzisiejszej debaty są *Rusini w Polsce i Polacy na Rusi w XI–XIII wieku*. Z całą pewnością podjęte zagadnienie jest bardzo ciekawe. Omawiać też go będą kompetentne osoby, którym podjęta tematyka z całą pewnością nie jest obca. Pierwszym z nich jest profesor Myroslav Voloshchuk z Centrum Studiów Mediewistycznych Przykarpackiego Uniwersytetu Narodowego w Iwano-Frankiwsku. Drugi uczestnik to profesor Hieronim Grala, reprezentujący Uniwersytet Warszawski. Cezura czasowa planowanych do poruszenia tu kwestii została ściśle określona. Dotyczy okresu od XI do XIII w. Jako że przyszedł mi w udziale zaszczyt zagajenia tej debaty, na samym wstępie pozwalam sobie zadać Szanownym Uczestnikom pytanie o to, co starożytni nazywali *αρχή*, czyli o pierwsze udokumentowane przykłady występowania: czy to Rusinów w Polsce, czy też Polaków na Rusi.

Myroslav Voloshchuk: Мої дослідження зосередженні на виявленні в джерелах осіб, ідентифікованих як „руські”, а також так не окреслених, однак тісно пов’язаних із „Західним світом”, будучи родом з підконтрольних династії Рюриковичів земель. Відтак, завершуючи роботу над проблемою перебування „руських” в Угорському королівстві, цілком закономірно актуалізувалася проблема вивчення подібних сюжетів у землях, підконтрольних династії Пятів.

Загалом, розглядаючи історію, як ланцюг взаємопов'язаних подій, зумовлених діяльністю людини, мені особисто імпонує її антропологізація. Адже кожна людина – це окремий світ і за великим рахунком нічого поза діяльністю людини в історії не існує. Коли ж ми говоримо про перші русько-польські персональні контакти та їх джерельні підтвердження, я думаю, що навіть хронологія нашої сьогоднішньої дебати має бути трохи розширеною, бо залежно, з якого боку дивитися на появу перших згадок про „руських” у землях Пястів. Я вважаю, що такою першою задокументованою згадкою є повідомлення Ібрагіма ібн Якуба про торговельні контакти „русів”, як він їх називає, з державою Мешка. Арабський автор писав, що вони проїжджали через Краків до Праги. Хоча Краків тоді не входив у сферу впливу Пястів, але, вочевидь, контакти „руських” із підконтрольними Мешкові землями були. Це підтверджує і Анонім Галл, котрий на початку XII ст. у вступній частині своєї хроніки написав, що „польська країна віддалена від проторованих доріг паломників та відома лише небагатьом, що відправляються на Русь заради торгівлі”. Безперечно, мандрівники їхали з Русі й на захід.

У вивчені порушеного питання дуже допомагає археологія. Здається, і вчора, і сьогодні на конференції кілька разів згадували знамените захоронення в Лютомерську між Ленчицею і Лодзем, яке через багатий скандинавський реманент і вочевидь нове, більш раннє датування, у 2014 р. було наново інтерпретоване (*Początki Łęczycy*, t. 2: *Archeologia o początkach Łęczycy*, pod red. R. Grygiela i T. Jurka, Łódź 2014). Якщо я не помиляюся, то в 50-х рр. XX ст. Анджей Надольський пов'язував це захоронення з оточенням князя Святополка Ярополковича або Володимировича під час його втечі в землі Пястів. Однак тепер цей об'єкт датують достатньо широко – 80-ми рр. X – початком XI ст. Тобто, можливо, йдеться про певну мілітарну групу, яка перебувала на службі перших Пястів. Хто входив до неї – питання, звичайно, відкрите, бо цей реманент не дозволяє чітко окреслити якусь етнічність.

На початку XI ст. *Хроніка* Тітмара подає чимало інформації про перших схоплених у Києві 1018 р. і вивезених у свої володіння князем Болеславом Хоробрим осіб, яких напевне можна називати „руськими”. У XV ст. Ян Длугош назвав конкретно руським, зокрема, того Анастаса, про якого вчора вже мовилося, відомого з „корсунської легенди” як „Корсунянин”. Проте Я. Длугош називає його „Anastasius Ruthenus”. Очевидно, ця особа не була за походженням „руською”, але для Я. Длугоша залишалося показовим, що її вивезли з Києва, відтак автор XV ст., не вникаючи у біографічні відомості Анастаса, надав йому того предиката, яким у XV ст. окреслювали ті колишні землі Рюриковичів, які входили до складу Польського королівства.

Перелік ось цих ранніх свідчень не є настільки великим, щоб можна було більше сказати про ідентифікацію „інших” у землях Пястів. Але, безперечно, такі контакти зародилися ще до того, як одні стали називатися *поляками*, а інші – *русинами*. Відтак уже з появою невеличкої групи писемних джерел за їхньою допомогою можна спробувати ось цих окремих „інших”, окремих „чужих” у дуже акуратний спосіб якось виокремити і спробувати згрупувати за певними критеріями.

Hieronim Grala: Ponieważ mamy rozpocząć nasze rozważania od XI w., więc spada mi z sumienia wątek legendarny – Radzima i Wiatka, szereg treści związanych z obecnością „Lachów” w granicach państwa ruskiego przed XI w., czyli dyskusji, która wczoraj została przypomniana: kwestii Dulebów, Łędzian i Chorwatów. Zacznijmy zatem od początku XI w. Podzieliłbym te przypadki na indywidualne i zbiorowe. Takim nieco pogmatwanym, indywidualnym przypadkiem obecności polskiej na Rusi, o ile w przypadku dynastów można posługiwać się czynnikiem etnicznym, jest oczywiście żona Światopełka – córka Bolesława Chrobrego i cały związek z tym wątek. To byłby właściwie pierwszy udokumentowany źródłowo indywidualny przypadek dla naszego okresu. Natomiast zbiorowy to oczywiście ten „Pociąg Przyjaźni”, z którym Bolesław Chrobry ruszył przez Bug, rozwiązując problemy rodzinne. Muszę powiedzieć, że była to chyba wycieczka Polonusów przerastająca dzisiejszy obrót między Polską a Kijowem, bo armia była też wzbogacona o posiłki z „Unii Europejskiej”, czyli hufiec rycerzy niemieckich, co odbiło się echem u Thietmara.

Taki sam duży transfer będzie nas czekał już parę dekad później, kiedy to tym samym szlakiem będzie chodził na Kijów Bolesław Szczodry. Trudno jest wskazywać na jakieś osoby, oczywiście poza samymi dynastami, zwłaszcza że związek krwi między Bolesławem Chrobrym, następnie Bolesławem Śmiałym, a dynastią ruską rzeczywiście pozwala „obrotowo” traktować kwestię przynależności etnicznej tak samego Śmiałego, jak na przykład Jaropełka Izjasławowicza (pół-Polacy? pół-Rusini?). Mamy tutaj jasno określony problem, który brzmi: jak dalece okazało się to trwałe? Co do trwałości dla Rusi tego „polskiego transferu” to mam wrażenie, że miał przede wszystkim znaczenie gospodarcze – mocno zubożył skarbiec państwowy Rusi, jeśli wierzyć źródłom polskim i niemieckim. Natomiast jeśli chodzi o to, co oznaczało to dla Polski, „delegującej” swoich „najlepszych synów” na wschód, to problem jest już bardziej skomplikowany. Gdybyśmy odwołali się do narracji trzynastowiecznej, do żywotów świętego Stanisława, to wchodzimy w wątki zgoła nieobyczajne. Kolega Radosław Liwoch zwracał uwagę na wyższy poziom kultury materialnej na Rusi. Jeśli wierzyć Kadłubkowi i innym hagiografom – zdecydowanie wyższy był również poziom świadomości seksualnej na Rusi i tutaj Polacy oniemieli, ucząc się wielu różnych rzeczy, niekoniecznie tylko w relacjach międzyludzkich, ale także antropo-zoologicznych.

Wracając do rzeczy, ponieważ różne kwestie wypłyną nam jak rozumiem przy dalszych pytaniach Moderатора, tak dla XI w., jak i dla całego przedziału czasowego trzeba sobie zakreślić pewne pola. Małżeństwa – czy żony przebywały w swoim otoczeniu, czy też były wykorzenione ze swojego otoczenia? Materiał ruski nie daje nam na to odpowiedzi, materiał polski daje lepszą odpowiedź, chociażby na przykładzie żony mazowieckiego księcia Konrada. Z kolei spuścizna Gertrudy pozwala sądzić, że przynajmniej na pierwszym etapie jakieś środowisko musiało wokół Piastówny istnieć. Dla całego przedziału czasowego mamy także inne kategorie: mamy problem misjonarzy, który się pojawia przede wszystkim w XIII w., choć efemerycznie. Mamy zbiegów politycznych, rzeczywistych i wymaginowanych. Na przykład, Włostowic u Wołodara, który przychodzi do księcia ruskiego z całym „komando” porywaczy. I oni zdecydowanie bywali w Przemyślu wcześniej, zanim porwali swojego dobrodzieja. NB. Zawsze kiedy czytam ten fragment zastanawiam się, dlaczego nikt nie zwraca uwagi na to, że Sienkiewiczowski przekaz o porwaniu Bogusława przez Kmicica jest żywcem ściągnięty z okoliczności porwania Wołodara przez Piotra Włostowica (oczywiście w wersji polowania, a nie uczt). Mamy więc problem zbiegów. Mamy również pojawiający się jakoś problem nie tylko najazdów, ale również auxilliów. Te auxillia też są niesłychanie ważne, bo to są duże populacje często prowadzone przez osoby jakoś z Rusią związane. Pomiędzy zbiegami i auxilliami pojawia się postać niesłychanie ważna, którą słusznie tak eksploatował Vitaliy Nagirnyy – chodzi o Pakosława. Jest to przykład tak dobrego zaznajomienia z tym osobnikiem ze strony kronikarzy ruskich, że oni wiedzieli, że patronimik Pakosława był „Lasocic”, to jest „Lasocica Pakosława”. Takie osoby są oczywiście znane, a to co pokazał dr Nagirnyy, dowodzi tego, że jakaś wymiana między elitą jednak istniała. To były osoby ważne. Nakreśliłiśmy zatem pewną panoramę tego, gdzie szukać. Czas na następne pytania.

Norbert Mika: Myślę, że pytania budzą się tutaj same. Powiedziano tu: są pojedyncze przypadki występowania Rusinów w Polsce i Polaków na Rusi w XI–XIII wieku, ale można też mówić o grupach. Czy jednak jesteśmy w stanie uchwycić skalę tego zjawiska?

Myroslav Voloshchuk: Спробую відповісти. Дійсно, якщо аналізувати русько-польські відносини в принципі, їх сміливо й поза всякими сумнівами слід назвати найактивнішими в усіх площинах, у яких вони тільки розвивалися. Наведу тільки декілька статистичних показників. Для прикладу, двосторонніх шлюбів, укладених упродовж XI–XIV ст., налічується близько 25/26. З них щонайменше в 17 випадках Рюриковичі видавали своїх доньок заміж за представників династії Пястів. Більших чи менших двосторонніх військових конфліктів, які я спробував підрахувати

(щоправда, не впевнений, чи ці дані цілковито репрезентативні), у XI ст. було 11, у XII ст. – 14, а в XIII ст. – 30. Як польські загони приходили в землі Рюриковичів, де їх якось фіксували джерела (польського чи руського походження), так і Рюриковичі брали участь у різноманітних кампаніях на Захід, доходячи зі своїми військами достатньо далеко. Звичайно, такі, як зауважив професор Граля, „posiłki Unii Europejskiej” в один та інший бік склалися з достатньо великої кількості учасників. Питання, скільки з цих учасників не поверталось додому, а через полон чи інші обставини залишилися на чужій території, – здається досі відкрите.

Укладення міждинастичних зв'язків також залишає не одне питання: як це відбувалося і як видана заміж в іншу країну наречена туди переїздила? Ми не маємо достеменних свідчень, як ці весільні потяги вирушали, хто їх складав, що там везли, як потім ця жінка жила *etc.* З тих усіх 17 випадків шлюбів, з яких я намагався кожен статистично розібрати, відомо таке: з усіх представниць роду Рюриковичів, виданих заміж на Захід, найбільш задокументоване життя другої дружини князя Лешка Білого – Ґримислави. Ні про кого з Рюриківн немає більшої кількості джерельних звісток. Друге місце, очевидно, посідає Агафія Святославівна, і, гадаю, третє – Ґрифіна Ростиславівна, котру, однак, видавали заміж за Лешка Чорного з підконтрольних Арпадам земель.

Аналізуючи двір Ґримислави (бо найбільше інформації від моменту трагічної загибелі чоловіка 23 листопада 1227 р. і до її власної смерті 8 листопада 1258 р. якраз про неї), мені вдалося виокремити близько 200 осіб, які оточували жінку-регента при малолітньому Болеславові Сором'язливому та після його дорослішання і самостійного правління. При цьому Ґримислава залишалась і надалі найвпливовішою дамою двору, про що, зокрема, свідчить її нотування у тексті локаційного привілею для Кракова 5 червня 1257 р. Так-от, із цих 200 осіб говорити про руське походження зі стовідсотковою впевненістю не можна ні про кого. Звичайно, слід зважати на обставини видання нареченої заміж, які відтворити вкрай складно. Навіть пропозиція Даріуша Домбровського, викладена в його *Генеалогії Мстиславовичів*, до кінця не дає зрозуміти, хто ж її видавав заміж. Адже від цього залежало майбутнє оточення нареченої. Схожою є ситуація з виданням заміж Агафії Святославівни, бо, очевидно, переговори про одруження велися на момент перебування її батька в полоні свого майбутнього зятя Конрада і його рідного брата – Лешка Білого. Відтак, відкритим є склад почту нареченої при виїзді до Плоцька та на початковому етапі її перебування там. До речі, на цю тему я опублікував окрему статтю, де намагався реконструювати цей двір з імовірними „руськими” (М. Волощук, *До питання присутності русинів при дворі княгині Агафії Святославівни (між 1207/1209–1247/1248) – дружини мазовецького князя Конрада*, [in:]

Inter Regnum et Ducatum. Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Tęgowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, red. P. Guzowski, M. Liedke i K. Boroda, Białystok 2018, s. 633–657). У випадку з Грифіною ситуація ще складніша. Хоча її оточення фіксує цілу низку актових і наративних джерел, але видання її заміж із Угорського королівства практично виключає нагоду знайти в її оточенні руських, хоча безпосередньо Ростислав Михайлович, колишній галицький князь і господар Мачви, прибув до Угорщини з, мабуть, величезним за складом оточенням, до якого належали різні особи, на мій погляд, як із Чернігівської, так і з Галицької земель.

Що стосується усіх інших руських наречених (бо я назвав випадки тільки трьох із 17-ти), то про них інформації або взагалі немає, або вона настільки мізерна, що говорити про їх імовірне „руське” оточення не доводиться. Відповідно встановити відсоток чи принаймні склад цих придворних майже неможливо. При цьому я також дійшов висновку, що ми маємо справу з великою кількістю так званих *no name* осіб, які на 100 % походили з Русі, але в латиномовних джерелах не отримали специфічного (етнічного) означення. За якими ж критеріями їх відбирати? Перший, який спадає на думку, – це конкретне окреслення *Ruthenus*, який також не завжди дає чітку відповідь про руськість походженням. Тут треба зауважити, що, за винятком міського середовища після отримання магдебурзького права в XIII ст., таких чітких окреслень у джерелах мало. Вони появляються упродовж XIV–XV ст., що зумовлено вже іншими політичними процесами. Ще один критерій – це, можливо, імена. Але й з ними складно, бо як у землях Пястів, так і на Русі імена практично однакові. Свого часу, працюючи над польським латиномовним матеріалом, я натрапив на „Богданів”, подумавши, що це яскравий приклад впливу з Русі. Однак таке ім’я відоме в Польщі ще з XII ст., а в наших землях чи не вперше згадується з графіті стін Св. Пантелеймона в Галичі XIII ст., тобто приблизно на півстоліття пізніше. Імена Держислав чи Держикрай, відомі в іменослові галицького боярства XIII ст., здавалось би, пасують під окреслений критерій, однак осіб із тими ж іменами в землях Пястів, виявляється, з XII ст. також багато.

Тому цей доволі хиткий критерій, можливо, „працює” в якихось індивідуальних ситуаціях, але застосовувати його при всіх віднайдених випадках не видається можливим. Відтак, на мій погляд, відсоток осіб „руської” генези в Польщі був великим, але чітко виокремити їх за більш-менш чіткими критеріями не так просто. Це достатньо складна робота, яка в моєму випадку ще триває.

Hieronim Grala: Proszę Państwa, badanie skali tego zjawiska stawia pewne, rzekłbym potężne, problemy warsztatowe. Z jednej strony, jak już nam znakomicie

pokazał Radosław Liwoch, odwołanie się do archeologii i artefaktów materialnych prowadzi nieodparcie do wniosku, że przynajmniej na etapie naszej dzisiejszej wiedzy obecność polska na Rusi jest dosyć skromna. Wydawałoby się zatem, że za tymi indywidualnymi wyprawami i masowymi rejsami niekoniecznie poszedł import materialny i cywilizacyjny. Nie chciałbym wdawać się w dyskusję o skali tej obecności w architekturze, bo był to wywołany już dzisiaj wątek. Kwestia drogi, którą przenikała romańszczyzna na Ruś, zwłaszcza na Ruś Zaleską: czy przez Halicz (ale skąd?) czy przez Styrię i Karyntię, czy z Nadrenii, czy przez Małopolskę? Czy dla Soboru św. Dymitra we Włodzimierzu nad Kłaźmą bezpośrednim wzorcem nie jest na przykład Bodzentyn i tak dalej? To są rzeczy zupełnie innego charakteru: to jest trochę tak, jakby zastanawiać się patrząc na moskiewski Kreml czy dzięki budowłom Solari, Fioravanti i Aleviso Nuovo można mówić o związkach państwa Iwana III i Wasyla III z Lombardią i Rzymem. Jest to dosyć ryzykowne, bo wzorowanie się na rozwiązaniach architektonicznych nie świadczy o kompleksowym imporcie cywilizacyjnym. Źródła materialne nie dają nam zatem ciągle pełnej odpowiedzi, co dziwić nie musi: banalną konstatacją jest to, że ten „wał ogniowy”, jaki się po Rusi przetoczył, czyli najazd Batu-chana, zmienił niesłychanie wiele. Może coś tam w ziemi się znajduje w miejscach, o których istnieniu nie wiemy i może to kiedyś znajdziemy. Tym nie mniej historia Rusi pod względem materialnym jest ciągle badana „do Mongołów” i „od Mongołów”, a od Mongołów kwestia związków Rusi z państwem Piastów będzie wyglądać nieco inaczej, szczególnie dla Rusi dalszej: Rusi Północno-Wschodniej, Rusi Zaleskiej. Mamy oczywiście źródła pisane. Problem skąpości polskich źródeł narracyjnych i ograniczonych już jednak możliwości interpretacyjnych *Latopisu hipackiego* (również *Latopisu kijowskiego*) sprawia, że znamy wszystkie opisane tam epizody na pamięć. Ale czy to jest powód, aby w oparciu o to skonstruować model całościowy? Profesor Wołoszczuk odwołał się do kwestii polityki matrymonialnej. To jest oczywiście bardzo ważny wskaźnik, bo jeśli wziąć pod uwagę klasyczne rozważania Juliusa Forssmana i Nikołaja Baumgartena i wesprzeć je jeszcze wnioskami Dariusza Dąbrowskiego to oczywiście powstanie imponująca liczebnie, wskazująca wręcz na dominację związków z Piastami, wizja polityki matrymonialnej. Znika jednak po drodze dosyć istotny wątek: w pewnym momencie następuje wyraźna zmiana jakościowa, związana, proszę wybaczyć brutalną prawdę, z pauperyzowaniem się obu państwowości – ruskiej i polskiej. Z tych wielkich kontaktów Rusi z czasów Jarosława i jego synów, które owocowały tym majestatycznym i dynastycznym portretem Sofii Kijowskiej, niewiele zostało, bo to był już inny poziom pochodzenia tych połowic. To samo dotyczy Piastów. Niesłychane rozmnożenie się obu dynastii w kilku pokoleniach spowodowało, że w zasadzie możliwość pozyskiwania na porządnym matrymonialnym rynku europejskim odpowiednich żon doprowadziło do tego, że Mazowsze i Małopolska z jednej

strony, a z drugiej strony południowo-zachodnia Ruś były na siebie skazane, przynajmniej do czasu, kiedy Rurykowicze nie zaczęli się masowo żenić z poddanymi. Wtedy ten rynek zaczął się rzeczywiście zawężać. Proszę przyjrzeć się siatce chronologicznej: wtedy się okaże, że rzeczywiście największa częstotliwość tych małżeństw jest w momencie, kiedy to obie dynastie będą na rynku europejskim prowincjonalne, chociaż bardzo rozrodzone. Inna sprawa: jak mierzyć ten wpływ, chociażby przez obyczaj? Pewna interakcja jest obecna. Vitaliy Nagirnyy słusznie przypomniał rycerski pojedynek Rościsława. Mniejsza z tym, czy w tym momencie Rościsław był już z lekka zhungaryzowany, czy też nie. Ważne jest to, że dla otoczenia ruskiego i dla latopisarza to było zrozumiałe: gra rycerska, taka sama jak w Burgundii czy w Prowansji. Tak samo pewnym faktem wskazujących na wpływ związków z kulturą polską jest ta słynna scena pasowania synów bojarskich na rycerzy przez Krzywoustowica. To znaczy, że pewien model pracuje. Na marginesie znaczenia otoczenia obcoplemiennych monarchii: rzeczywiście po obu stronach mamy deficyt dowodów na to, że były wokół nich jakieś poważne środowiska. Być może było to związane z tym, że nie musiały być. Tak naprawdę nie zadajemy sobie pytania, czy w tym przepływie dynastycznym jakiegokolwiek znaczenie miała jeszcze do końca XIII w. konfesja. My tak sobie mechanicznie kiedyś przyjęliśmy, że 1054 r. jest cezura. Tymczasem z punktu widzenia dynastycznego żadną cezurą nie jest i wygląda na to, że z punktu widzenia wyznaniowo-obyczajowego też nią nie jest. Inaczej Wasylko Romanowicz nie pisałby do papieża o dyspensę, żeby się ożenić z Piastówną: po co byłby mu papież? Rurykowiczówna – córka Lwa Daniłowicza – nie szła do klarysek: nie mamy pomysłów na to, czy mogła być przechrzczona, czy też nie. Dopiero później w kręgu kapituły krakowskiej powstaną pomysły na *Rebaptizatio Ruthenorum*. Tutaj nic takowego nie widać. W związku z tym wygląda na to, że istniał pewien konsensus. Natomiast, czy on rzeczywiście był realny? Kiedy nie ma źródeł, ani dowodów to trzeba *per analogiam*. Ja mówiłem wczoraj, w dyskusji nad znakomitym referatem mojej koleżanki Aleksandry Sulikowskiej-Bełczowskiej, o materiale serbskim. Odwołałem się do Serbii, którą dzisiaj tak jednoznacznie zaliczamy do świata ortodoksyjnego. Mało kto już dzisiaj pamięta, że ten wielki przełom przesuający Serbię do kręgu kultury bizantyjskiej jest piekielnie późny: to jest druga połowa XIII w., po małżeństwie Stefana Urosza II Milutina z Simonidą Paleologiną. Wcześniej mamy właśnie koegzystencję, która przypomina państwo Piastów. Mówiłem wczoraj o Dragutinie: jego matka Helena, z gruntu antybizantyjska, prowadząca politykę agresywną wobec cesarstwa Romajów, była żarliwą opiekunką Franciszkanów, opiekunką ich klasztorów i znajduje się w lokalnym kalendarzu liturgicznym jako święta Serbskiego Kościoła Prawosławnego, wcale nie tylko dlatego, że wszyscy Nemanicze już dawno zostali wyniesieni na ołtarze, bo taka jest przyroda kultu dynastycznego w monarchii serbskiej. Na koniec *ad vocem*: w przypadku

Gryfyny nie doszukiwałbym się żadnego ruskiego otoczenia. *Per analogiam*: czy istnieje ruskie otoczenie jej znacznie bardziej wpływowej siostry Kunegundy w Pradze? Nie ma żadnych wpływów ruskich. Rozumiem, że w przeciwieństwie do Leszka Czarnego Przemysł Ottokar był prawdziwym „macho” i mógł sobie żonę podporządkować, podczas kiedy nasz Piast się do niczego nie nadawał, czego skutek mamy w zbiorach rogałińskich. Był tak funkcjonalny, że Matejko poświęcił mu jedyny w swoim rodzaju obraz w dziejach polskiego malarstwa historycznego, który nazywamy za złośliwą konstatacją Jarosława Krawczyka „studium impotencji i pochwała afrodyzjaku”, czyli ten słynny „Spór małżeński Gryfyny z Leszkiem Czarnym”. Trzeba chyba zachować miarę w tej ocenie i raczej pozytywnie dalej szukać, próbować, może właśnie przez analizy porównawcze: nie jesteśmy zamkniętą galaktyką i podobne procesy istniały na kilku stykach świata bizantyjskiego i łacińskiego.

Norbert Mika: Czy mogą Panowie przytoczyć ciekawsze przykłady kariery Rusina w Polsce lub Polaka („Lacha”) na Rusi w określonym okresie historycznym?

Myroslav Voloshchuk: Цілковито згодний з професором Гралею, що шукати руське оточення Грифіни достатньо складно. Кунегунда ж за кількістю джерел – друга після Гримишави жінка з переліку представниць династії Рюриковичів, виданих заміж за західних володарів. Про неї є дійсно давно виданий величезний перелік джерел, у якому відшукати ймовірне руське оточення в Празі чи поза Прагою – дуже складно.

У випадку кар’єр представників руських земель, котрі потрапили на територію земель Пястів і якимось себе там реалізували, можливо, у мене є певна перевага. Найкращим зразком кар’єри представників невинценого світу, еліт, думаю, у XIV ст. слугує кар’єра Дмитра з Гораю, котрий служив польським королям, починаючи від Казимира III і закінчуючи Владиславом II Ягайлом. Монографія Казимира Мишлінського, а також чимало інших авторів, присвячених цій особі і цілій родині, – тому промовистий приклад. Ці люди виїхали до Польщі, отримали там землі та здійснили конверсію. Це, мабуть, найкращий взірць політичної кар’єри і впливу на придворне життя, але в XIV ст.

У XIII ст., я переконаний, найкращу кар’єру зробив краківський єпископ Прокоп, якого я вважаю сином Ростислава Михайловича, продовжуючи шукати інші додаткові аргументи на користь своєї версії. Менш резонансних випадків кар’єр вихідців з Русі в землях Пястів одразу навести складно. Так, у XIII ст. серед переліку містян Вроцлава та Сілезії загалом декілька осіб занотовані „руськими”. Тому, якщо вважати кар’єру міщанина, який переселився з Русі, створив там родину, закріпився у сілезькому середовищі і якимось надалі пов’язувався торговельними зв’язками

зі своєю попередньою батьківщиною, хорошим прикладом – то такі випадки занотовані, окрім Вроцлава, у Кракові, Нисі, Злоторії, Битомі, Сандомирі та ще низці міст XIII – першої половини XIV ст. При цьому кожен з таких випадків окреслення „руськими” треба аналізувати й перевіряти індивідуально. Адже предикат такої особи міг бути пов’язаний не з її походженням, а торгівлею з руськими містами чи іншими зв’язками. Такі ситуації при цьому значно краще занотовані в латиномовних джерелах, ніж у літописах, що пояснюється традицією історіописання. На мій погляд, якраз латинські джерела є повнішими, а тому й спонукають до запозичень, а не навпаки.

Hieronim Grala: Przesuwając cezurę w XIV w. i odwołując się do Dymitra z Goraja – profesor Wołoszczuk stworzył mi znakomitą szansę powiększenia panteonu Polaków z udanymi karierami. Trudno wyobrazić sobie lepszą karierę, nie mającą odpowiednika po drugiej stronie, niż Bolesław Jerzy II Trojdenowicz. Jakby na to nie patrzeć Piast z Piastów, chociaż z Piastów „Rurykowiczowskich” (bo syn Marii Halickiej), ale jednak suwerenny władca na Rusi – jest to jakaś kariera, nawet jeśli zakończyło się to dla niego niedobrze, bo zgodnie ze świadectwem jednej z kronik jak mu bojarzy zadali jadu to aż był rozpekł. Ciekawe, czy to jest echo podania o Smoku Wawelskim?

Poważnie mówiąc taką karierą, która wydaje się być najbardziej warta uwagi, jest kariera „obrotowa”, czy raczej „wahadłowa”, pomiędzy Rusią a Polską, mianowicie Piotr Włostowic. Mamy tu parokrotnego palatyna, osobę niesłychanie wpływową na scenie politycznej państwa Piastów, skoligaconego z Rurykowiczami i z domem bizantyjskim zresztą, rzekomego uchodźcę, nadzielonego jakimś tam dominium, żeby sobie spokojnie na Rusi funkcjonował. Chyba jednak nie za bardzo mu pamiętano tą niewdzięczność czarną wobec Wołodara, bo później na Ruś mógł przyjeżdżać, znowu znalazł tu schronienie i znowu był tu fetowany. Jest to więc przykład osoby, która się znakomicie zapisała, także na gruncie ruskim. Przy tej okazji warto przypomnieć mocno dyskusyjną, ale wciąż żywotną teorię o jego ruskim (lub warego-ruskim!) pochodzeniu: to co propagował Marek Cetwiński, do czego wracała Teresa Kretkowska-Kiersnowska, co sprowadza nas do pierwotnego zagadnienia – mianowicie czy istniały bezpośrednie związki między elitami i czy funkcjonowała wymiana tych elit? Parę lat temu kolejną postacią, którą zwolennicy tej wymiany podnieśli na sztandary był wrocławski komes Magnus – też postać o ogromnym znaczeniu. Czegóż mu tam nie wymyślono – nawet koligacje rurykowiczowsko-anglosaskie, od nieszczęsnego Haralda, który padł na polu Hastings i jego potomstwa, które chroniło się w Kijowie i tak dalej. Na szczęście w przypadku komesa Magnusa nie mamy dowodów na jego działalność na Rusi, więc pozostałaby to szansa niewykorzystana.

Karier odnotowanych w tej „drugiej” służbie prawie nie mamy, co wynika prawdopodobnie także ze specyfiki źródeł, które tego nie notują. Nie to interesowało kronikarzy. Jaka była praktyka? Tego, że Ruś mogła być otwarta, przy najmniej w sferze elit, na przybyszów spoza granic dominium Rurykowiczów dowodzi na przykład testacja dokumentu Bolesława Jerzego Trojdenowicza. Już w czasach Aleksandra Łappo Danilewskiego i Jana Řeřabka zastanawiano się nad tym, który z wojewodów z dokumentu Bolesława jest pochodzenia ruskiego, a który, jeżeli analizujemy jego patronimik, mógł przyjść z Polski lub z Mołdawii. Wszystko wciąż jeszcze wymaga poszukiwań.

Vitaliy Nagirnyy: Pozwolę sobie dodać przykład Władysława „Lacha”, który piastował wysoki urząd wojewody przy dworach książąt kijowskich Rościsława Mścisławowicza, Mścisława Izjasławowicza i księcia wyszogrodzkiego Dawida Rościsławowicza w latach 60. i na początku lat 70. XII w.

Norbert Mika: Do czego Szanowni Uczestnicy tej debaty, chcieliby zachęcić i na co wyczulić, przed czym przestrzec adeptów Klio, którzy będą się zajmowali taką czy też podobną tematyką w przyszłości?

Myroslav Voloshchuk: Ключове питання – дійсно, з чого починати, на які стандарти опирати власне ремесло історика, а відтак і подальші студії. У випадку пошуків русинів у землях Латинського світу, Скандинавії чи Сходу мимоволі доходиш висновку про потребу компаративного зіставлення результатів своїх досліджень, до прикладу, на базі вивчення земель Пястів, Пшемислідів, Балканського світу, до якого мене ангажує професор Граля та ін. Це бачимо, зокрема, у блискучій праці Мілоша Марека, словацького історика з Трнави, про іноземців середньовічної словацької частини Угорського королівства, де він аналізує близько двох десятків різноманітних *gentium*, котрі в різний час потрапили сюди. Мені особисто задля розуміння подальших напрямів власного розвитку слід було спершу вивчити русинів у володіннях династії Арпадів та Анжу (скажу відверто, багато деталей у своїй книзі я би наразі переробив). При цьому слід враховувати досвід вивчення чеських чи сілезьких еліт у володіннях династії Люксембургів XIV ст. Хоча, здавалося б, ідеться ніби про єдиний Латинський світ, ми чітко бачимо і в його межах зіткнення двох конфесійних підходів, а відтак такі компаративні зіставлення дуже потрібні. Звісно, стали б у пригоді вивчення імовірних сербських чи болгарських прибульців у землях Імперії, як їх фіксували німецькі джерела і т. д., але я не володію такими матеріалами, а відтак і не підозрюю, яку компаративістику можна було б застосувати в цій ситуації. Але без неї робити якісь далекосяжні стратегічні висновки

все одно не слід, адже вони можуть бути об'єктивно чи суб'єктивно помилковими.

Друга річ – це інтердисциплінарні дослідження, про які ми часто говоримо, адже обійтися тільки історичними критеріями в схожих студіях украй важко. Потрібно залучати і заглиблюватися в набір методів, якими оперує філологія, лінгвістика *etc.* Бо як відрізнити, для прикладу, походження осіб, якщо вони записані в документі як *Iwan* та *Ioannes*. Перший варіант *a priori* свідчить про окреслення людини з іншого, не латинського, світу. Відтак слід глибоко зануритися у лінгвістичну специфіку передачі імені на письмо, форми та індивідуалізації такого потрапляння, специфіку роботи з цією інформацією. Тому інтердисциплінарність, навіть на прикладі окресленого варіанта (не згадуючи про чимало інших), є дуже потрібною.

Ну і третя річ. У принципі такі студії є дуже важкими. Це той випадок, коли дослідник шукає голку в скірті сіна, і щоб швидко цю голку отримати – потрібен магніт. Якщо вчений цього магніту не має, перед ним на столі опиняються величезні стоси джерел, у яких сторінка за сторінкою слід перевіряти інформацію. При цьому історик свідомий, що ніколи не звірить опублікованого з оригіналами. Так, зокрема, корпус сілезьких джерел настільки велетенський, що переданий здебільшого лише у формі реєстрів. Повні тексти не опубліковані, і це лише один з прикладів. Тому тут треба бути свідомим, що навіть помилки, які об'єктивно чи суб'єктивно потрапили на сторінки оприлюднених джерел, за браком часу виявити ніколи не вдасться. Так чи інакше до цього слід бути готовим, це надзвичайно важка і кропітка праця, робити яку в будь-якому разі, якщо вона тобі подобається, приємно. Так, вона забирає багато часу й зусиль, але насамкінець доводить до дуже цікавих висновків, які кардинально змінюють твоє бачення історії загалом та її окремих процесів зокрема.

Hieronim Grala: Młodym adeptom powiedziałbym, że powinni jak diabeł wody święconej unikać przekonania, że proces historyczny danego obszaru jest ograniczony jego geograficznymi granicami: że historia Polski średnio-wiecznej to jest to, co działo się między Wartą i Bugiem, a Rusi – między Bugiem i Wołągą. Historia Rusi i Polski działo się i nad Renem i pod Uralem. Niepostrzeżenie tego w kategoriach globalnych, które nie wiedzieć dlaczego rezerwujemy dla czasów dzisiejszych, opowiadając sobie na przykład o „globalnej wiosce”, zapominamy, że w wieku XIII i XIV może ta „wioska” była mniejsza, ale była globalna. Jej mieszkańcy, w miarę swoich możliwości, porządkowali sobie swój ogląd świata, budowali jego model. W miarę zaawansowania intelektualnego elit, które im przewodziły, horyzont był mniejszy lub większy.

Z tego względu źródła z sąsiedniego obszaru są nie mniej ważne do badania dziejów jakiegoś obszaru, niż źródła z tego obszaru pochodzące. Znakomicie pokazał to kolega Vitaliy Nagirnyy na przykładzie latopisów wobec urzędników polskich. To zjawisko dotyczy nie tylko latopisów. Dla urzędników koronnych ono dotyczy całego zespołu materiałów ruskich w ramach jednej, wspólnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Sam kiedyś przesuwalem na przykład daty urzędowania kasztelana derpskiego Macieja Lenka na koniec XVI w. w oparciu o dokumenty ruskie z archiwum Radziwiłłów, korespondencję wojewodów moskiewskich z dygnitarzami Wielkiego Księstwa Litewskiego, a dotyczyło to urzędnika z kondominium koronnego – dało się! To wszystko poszerza naszą wiedzę. Oczywiście sięgając do tych źródeł musimy dysponować instrumentami do ich badania, co jest niesłychanie pożyteczne, bo wzbogaca nasz warsztat, nabieramy nowych kompetencji, czego bać się nie należy. W Bogu nadzieja, że uda mi się po iluś latach przełamać opór kolegi M. Wołoszczuka – niech wreszcie bierze się za Bałkany, gdzie jestem przekonany, że czekają na niego istne „kopalnie króla Salomona”. To wszystko wymusza, tu się całkowicie zgadzam z moim przedmówcą, podejście interdyscyplinarne. Źródła z różnych obszarów wymagają często niby tych samych, ale jednak zmodyfikowanych metod i tworzą różne dodatkowe zadania. Na koniec, aby pokazać jak dalece korzystanie z maksymalnego zasobu źródeł bywa pożądane, powołam się na proste przykłady z głęboko „przegryzionej” genealogii. Wszyscy kojarzą, że Moskwa miała dwugłowego orła, bo wzięła go z Bizancjum, ale nikogo jakoś nie zasmuca, że w Bizancjum ten orzeł nie funkcjonował jako herb państwowy i dynastyczny. Nikt nie zwraca uwagi na ogromny zasób źródeł z terenu południowej Słowiańszczyzny i Bałkanów, na wędrowanie tego orła między Stefanem Duszaniem, Mołdawią, Wołoszczyzną i tak dalej. Zupełnie też nikt nie zwraca uwagi na to, że w tym samym czasie Rurykowicze moskiewscy biorą go na tarczę herbową i że w tym samym czasie ten orzeł pracuje dla elity litewsko-ruskiej w państwie Jagiellonów i jest używany na herbach rodów spokrewnionych z Moskwą, ale z pewnością nie zaimportowanych z Moskwy: u Sanguszków, ale nawet wśród bojarów. Powołanie się na możliwie szeroki repertuar dowodowy daje czasem niesłychanie przyjemną dla historyka możliwość wysadzania dogmatów w powietrze.

Norbert Mika: Szanowni Państwo, z uwagi na reżim czasowy tejże konferencji, na tym co tutaj powiedziano jestem zmuszony zakończyć dyskusję. Dziękuję Szanownym Uczestnikom za interesujące wypowiedzi, a słuchaczom za uwagę.